

Dr. Ante Kusić

**MEĐUNARODNI TEOLOŠKI SIMPOZIJ O CRKVI
(Heidelberg, 6. — 17. rujna 1976.)**

Ovaj prikaz dra A. Kusića o međunarodnom teološkom simpoziju, koji je održan u Heidelbergu od 6. do 17. rujna 1976. na temu »Universalität und Nationalität der Kirche«, donosimo tek u ovom broju SB zbog dva razloga: 1. jer većina tema u ovom broju govori o Crkvi kao Božjem narodu; 2. jer se slijedeći međunarodni teološki simpozij ima održati u Šibeniku od 1. do 5. rujna ove godine a raspravljat će o temi: Religija u prelazu iz agrarnog u industrijsko društvo. Na simpoziju u Heidelbergu od naših predavača bio je ne samo dr. A. Kusić već i još neki drugi, o čemu se izvještava u ovom prikazu, a na ovogodišnjem simpoziju u Šibeniku dr. A. Kusić je jedan od voditelja Simpozija i također ima predavanje pod naslovom »Agrarno društvo u našoj zemlji — povijesni opis i teološko vrednovanje«. Iz ovog se prikaza vidi da su na simpoziju u Heidelbergu tretirana važna pitanja o Crkvi i da je tu izneseno mnogo toga što se tiče i Crkve kod nas. Vjerujemo da će naše čitatelje zanimati ta problematika, a možda će neke i potaknuti da sudjeluju na predstojećem simpoziju u Šibeniku. — Npr. ur.

Heidelberg je stari univerzitetski grad u Z. Njemačkoj. Odavno se u tom gradu njeguju znanosti, među kojima i teologija. Teološka i crkvena pitanja nalazila su u Heidelbergu svoju »Rezidenciju duha«. Bilo je tu i velikih branitelja Rima i Lutera. Za sveučilište u Heidelbergu gotovo je karakteristično da se bavi pitanjima duhovne kulture. To se može reći osobito za protekla razdoblja heidelberške povijesti. Sama činjenica da i danas u tom gradu od oko 130.000 stanovnika studira preko 16.000 studenata govori u prilog toj tvrdnji.

Nije stoga nimalo čudno da je Heidelberg izabran za održavanje međunarodnog teološkog simpozija o kojem je ovdje govor. Poznato je, uostalom, da se skupovi takve vrste često održavaju u tom gradu.

Prikaz rada na simpoziju

Prof. Alfred Schindler, iz Heidelberga, govorio je o temi »**Jedna Crkva, jedno Kraljevstvo i mnogi narodi — u vrijeme crkvenih otaca**«. Predavač je istaknuo misao kako je u kulturnom području pravoslavlja, rimskog katolicizma i protestantizma bila od bitne važnosti politička ideja jedinstvenosti »Rimskog carstva«. »Orbis romanus« predstavljao je »genus humanum«. Ideja o »Kristu — Imperatoru« rezultat je doživljavanja vlasti »rimskog Cezara«. U doba otaca, dakle, »jedinstvo Crkve« povezano je s »jedinstvom carstva«. Međutim, Rim je pao 410. godine pod vlast Zapadnih Gota, koje je predvodio Alarik. Situacija se bitno mijenja! Sv. Augustin zasniva novu teologiju povijesti u djelu »De civitate Dei«: »jedinstvo vjere«, Crkve, nije vezano uz jedinstvo carstva. Nepoznati pisac iz Galije piše, oko 450. godina, knjigu sa simptomatičnim naslovom »De vocatione omnium gen-

tium«, i u njoj izriče misao: seoba naroda jest nešto providencijalno, ona omogućuje mnogim narodima da upoznaju Krista, ona znači šansu za Crkvu — pa makar u sebi nosi propast za carstvo. Crkveni pisac Prudencije u to doba ističe kao osobito vrijedno to što na mjesto svjetovnog Rima i dominacije sada dolazi vjerski Rim sa svojom usmjerenošću, koja ide daleko preko granica rimskog carstva. — Predavač na kraju postavlja, ali bez odgovora, pitanja: »Zašto... tada crkvena zajednica među različitim narodima nije bila moguća bez političkih implikacija...? Da li je možda ispravno to da ekumenska zajednica uvijek uzima u ozbir također politički prostor u kojemu se ona nalazi? Ako je to tako, dokle se sve može ići u prilagođavanju političkoj stvarnosti i ideologijama?«

Prof. Dimitru Staniloje, iz Bukurešta, govorio je o temi **»Univerzalnost i etnički karakter Crkve — prema pravoslavnom shvaćanju«**. Predavač je naglasio kako univerzalizam ili katolicitet pravoslavlja u svojoj etničkoj raznolikosti ipak uključuje »jedinstvo«. To jedinstvo, međutim, »ne smije biti shvaćeno ni kao savez različitih vjeroispovijesti, ni kao nadkonfesionalno jedinstvo nekih pojedinaca koji su istupili iz konfesionalnih granica svojih Crkava, niti kao jedinstvo Crkava koje su doduše međusobno priznavaju ali prihvaćaju različiti Credo«. Krist nije došao da dokine stvaralačku mnogostrukost, nego da »ponovno uspostavi i pojača (sic!) naravnu težnju stvorenjâ u svijetu prema simfonijskom uraštanju (Einkehr) u Boga«. »Autokefalnost« pravoslavnih Crkava kao nacionalnih nije disharmonijska, nego simfonijska.

Prof. K. Berger, iz Heidelberga, govorio je o Matejevju tekstu 5, 13—16: **»Vi ste sol zemlje...** Tako mora vaša svjetlost svijetliti pred ljudima, da vide vaša dobra djela i proslave Oca vašega koji je na nebesima.« Predavač ističe to kako izraz »sol zemlje« znači »pružati otpor«. Ipak, međutim, taj otpor nije pružan iz tromosti ili sile inercije, nego »iz nade«, koja je »najizvornije iskustvo Boga«: »Jednostavna činjenica da uvijek iznova želimo novi, slijedeći dan, premda gotovo sve ide u protivnom smjeru« — sama po sebi znači doživljaj Boga. »Nada«, kao iskustvo Boga, doživljava se »u otporu prema svim oblicima niveliranja, koji bi nam se mogli nametnuti...« Djelovanje jednog kršćanina može se vrednovati samo po tome da li se i drugi ljudi mogu u to djelovanje uključiti: »Biti djelotvoran znači — stvarati priljučnice, misliti na učinke«, »omogućiti nastavljanje« na način »zajedničkog djelovanja«, posebno »protiv nečovječnosti«. Izraz »sol zemlje ne govori o misionarskom aktivizmu, nego o čuvanju vlastitog kršćanskog identiteta, o snazi koja nam je darovana«.

Prof. Ivan PANTSCHOWSKI, iz Sofije, poslao je svoje predavanje, jer nije mogao doći, i to o temi **»Nacionalne i ljudske motivacije etičkog djelovanja — pod kritičko teološkim aspektom«**. U tom predavanju istaknuta je kao najviša forma nacionalnog osjećaja »ljubav prema vlastitom narodu, koja je uvijek spojena... s idealima«, te uključuje »visoko poštovanje prema kulturi i političkoj orijentaciji vlastite zemlje«. Taj je osjećaj doveo mnoge zemlje do oslobođenja. Tako je npr. Paissij iz Hulanđera, svojom knjigom »Slavensko-bugarska povijest« (1862), započeo bugarski nacionalni preporod, što je dovelo do uspostave neovisnog bugarskog egzarhata (1870) i do političkog oslobođenja Bugarske (1878). Nacionalni osjećaj ima svoju visoku moralnu i teološku vrijednost, jer »pripada socijalnim motivima etičkog djelovanja i spojen je s ljubavi prema bližnjemu«. Međutim, ne smije se u tome pretjerivati, zaoštavajući nacionalnu svijest u smjeru »prevrednovanja nacije u nacionalizam« (šovinizam, lingvizam, »pangermanizam«), jer se time ugrožava međunarodni mir, upada se u određen »sacro egoismo«, gdje se »vlastite nacionalne interese izdiže iznad svih drugih vrednota«, u suprotnosti i s teologijom i s etikom. »Naciju i državu« se u tom slučaju uzima kao apsolutne vrednote, i stavlja na mjesto etičkog dobra i vjere. Tu se stvara onda »nacionalno poganstvo«, koje je samo varijanta poganskog mno-

goboštva. Nacije su samo »živi udovi čovječanstva«, pa su nacionalna dobra ujedno dobra čovječanstva. Tko hoće dobro vlastitog naroda, »mora težiti prema zajedničkom dobru čitave obitelji čovječanstva«. Prof. Pantschowski tu citira s najvećim poštovanjem riječi Pavla VI, načela Deklaracije UNO i Povelje Ujedinjenih nacija: zemaljska su dobra stvorena »za čitavo čovječanstvo«. Predavanje završava s riječima Pija XII: »Pobjeda ljubavi nad hladnim egoizmom mora učiniti mjesto poštenoj solidarnosti na juridičkom i ekonomskom polju, i to u obliku koji je izraz bratske povezanosti, koji je usklađen s temeljnim pravilima božanskih zakona za skupni život narodâ, kojima — svima — pripada pravo na samoupravljanje i neovisnost«.

Biskup V e k o s l a v G r m i č, iz Maribora, govorio je o temi »**Općenitost i nacionalnost Crkve**«, izrazivši svoje uvjerenje da će Crkva u budućnosti sve više biti »malo stado«, te sve više »pluralistički« i stoga »nacionalno« određena. Ona će postati »otvorena i ekumenska Crkva«, i sve će više »biti građena iz baze«, a ne — odozgo, tj. od crkvenog auktoriteta. Uostalom — »u katoličkoj Crkvi ima dosta prostora za nacionalnost, i mora ga biti upravo radi njezina katoliciteta«, završio je Biskup.

Prof. M l a d e n K a r a đ o l e, koji boravi u Louvainu, govorio je o temi »**Crkva kao pomoćnica nacionalnog identiteta hrvatskog naroda**«. Istaknuo je važnost glagoljice i staroslavenskog jezika u liturgiji za očuvanje hrvatskog nacionalnog identiteta, protiv tuđinskim utjecajima Venecije, Budima, Beča i Carigrada. Završio je predavanje s kratkim spomenom proslave 1.300. obljetnice pokrštenja Hrvata i 1000. obljetnice smrti hrvatske kraljice Jelene, prevevši natpis s Jelenina groba. Iza toga je govorio o ekumenskom radu hrvatskog kapucina Leopolda Mandića, te naveo njegove riječi: »Rođen sam u narodu koji misli drugačije nego što mi ovdje mislimo. Ali ja živim za svoj narod. Molite se da bl. Djevica za mene isprosi milost da moje siromašno tijelo bude preneseno mome narodu, za spasenje njihovih duša, jer sam ovdje u Padovi izvršio svoju dužnost. — Ja sam ovdje voljen, ali se osjećam kao zatvorena ptica. Moje srce ostalo je na drugoj strani mora.« — O. Leopold ostao je i poslije smrti u Padovi. »Njegov idealizam bio je neiscrpan, koliko za svoj narod toliko i za čitav svijet« naglasio je predavač, i nastavio: »O. Leopold nije bio ni profesor ni organizator ekumenskog dijaloga..., nego je on, kao obični hrvatski redovnik i svećenik, pun duha Božjega, doživljavao tragičnu rastavljenost Zapada i Istoka, a posebno između narodâ velike slavenske obitelji. Bog ga je pozvao da on kao Hrvat, iza tolikih svojih pređa, život svoj prinese i posveti čitavom čovječanstvu... Mi se Hrvati radujemo što je Pavao VI. na 2. 5. 1976. proglasio u Rimu o. Leopolda blaženim, preporučivši da ga i mi slijedimo.«

Prof. J o ž e R a j h m a n, iz Maribora, govorio je o temi »**Kopitarove veze s Rimom**«. Posebno je naglasio Kopitarovo nastojanje oko uspostavljanja veze između Rima i Ukrajinaca, kao i Kopitarovo zanimanje za bosanski katolicizam, gdje su se mnogi katolici »poturčili«, i gdje su ruski agenti nagovarali bosanske katolike ili »šokce« da se pokrste prešavši na pravoslavlje. »Šokci« se nisu htjeli pokrstiti, nego su radije prihvaćali muslimanstvo, uz motivaciju koju navodi I. Brlić osobno Kopitaru: »Kad se Fratri i Papa i Biskup ne mogu među sobom pogoditi, valah mi volimo lypy vyru tursku negoli u njihovim inatima i parbama xivyt«. — Moraju se priznati zasluge Kopitara za Slavenstvo. »Premda njegov austroslavizam nije mogao biti opravdan, ipak su njegova djela, nadahnuta na rimsko-katoličkim idejama restauracije, povjesničari pozitivno ocijenili«, tako da je on »još za života« dobio od Ruske Akademije »zlatnu medalju... zbog zasluga za slavenske jezike i književnost«.

F e r i z B e r k i, iz Mađarske, govorio je o temi »**Život sadašnjeg pravoslavlja u Mađarskoj**«. U Mađarskoj ima sada oko 50.000 pravoslavaca. Naj-

stariju crkvenu organizaciju u Mađarskoj imaju srpski pravoslavci, kojih je najveći broj prebjegao iz Srbije u Mađarsku 1690. godine. Njihova dijeceza pripada Beogradskom patrijarhatu, i sastoji se od 17 parohija. Druga pravoslavna skupina u Mađarskoj jesu rumunjski pravoslavci. Poslije 1920. god., kad se veliki dio Sedmogradskog vojvodstva priključio Rumunjskoj, ostao je samo mali broj rumunjskih pravoslavaca u Mađarskoj, i to u selima. Oni nemaju vlastite dijeceze, pa su iza II. svjetskog rata, sa svojih 18 crkvenih općina, kanonski priključeni bukureštanskom patrijarhatu. Čisto mađarski pravoslavci živjeli su sve do 1949. g. u ilegalnosti, a te su godine kanonski priključeni moskovskom patrijarhatu, i iza toga su organizirali seniorat koji se sastoji od 9 crkvenih općina. Ova izvorno mađarska pravoslavna Crkva ima stanovite privilegije: liturgiju na mađarskom jeziku, radio-prenos službe Božje, teološke publikacije. Ona je nastojala uspostaviti dublje duhovne veze s obadvjema spomenutim pravoslavnim nacionalnim Crkvama, ali — bez uspjeha. Inače, toj mađarskoj pravoslavnoj Crkvi pripadaju nacionalne grupe ruskih i grčkih pravoslavaca, uz pravoslavne Mađare. Četvrta pravoslavna grupacija u Mađarskoj jesu bugarski pravoslavci. Oni se bave vrtlarstvom, imaju dvije crkvene općine, koje su kanonski pod jurisdikcijom patrijarhata u Sofiji. Mađarski su pravoslavci dakle jako podijeljeni, oni stoje pod jurisdikcijom četiri patrijarhata, što još uvijek predstavlja jedan neprobojan zid za dublje unutarnje vjersko povezivanje. »To stanje jest neizbježna posljedica dugog povijesnog procesa. Nema... nikakva izgleda za promjenu tog stanja«, naglasio je predavač.

Carl Göllner, član Akademije za društvene i političke znanosti u Rumunjskoj, govorio je o temi »**Osmanlijska vjerska toleratnost u 16. stoljeću**«. Naglasivši misao da Islam, prema želji svog Proroka, treba pomoću »džihada«, tj. »svetog rata« silom biti nametnut »nevjernicima«, predavač smatra da je politička koegzistencija između Islama i Zapada u 16. st. bila uglavnom propagandni slugan, pa makar i sami Melanchton prikazuje Turke kardinalu Sadoletu kao primjer za vjersku tolerantnost. Erasmus Roterdamski, u djelu »Querella pacis« zagovara prijateljski sporazum s Turcima, te kao humanist osuđuje fanatičnu mržnju protiv Islama. Francuski Jean Bodin, u knjizi »Colloquium Heptaplomeras« (1508) brani misao o toleranciji i razumijevanju, te se bori protiv prikazivanja Islama u smislu stanovite satanologije. Augustinac Johannes Stamler, također 1508. godine, u Augsburgu objavljuje djelo »Dyialogus de diversarum gentium sectis et mundi religionibus in modum Comici dramatis formatus: De Tartarorum: Saracenorum, Turcorum; Judeorum et Gentilium Sectis et Religionibus ac eorundem confutatione«; tu se u obliku razgovora između svjetovnjaka Rudolfa, učenjaka Olivera, fizičara Trifora, govornika Balba, apostate Arnesta i židova Samuela raspravlja o vjerskim pokretima u prošlosti i sadašnjosti, uz povijesna objašnjenja. Koristan doprinos stvaranju mentaliteta vjerske jednakosti predstavlja u to doba knjiga »De Ratione communi omnium linguarum et litterarum commentarius« (1548) od Theodora Bibliandera. Bibliander zapaža kako pre-naglašena težnja za obranom vlastite religije i dobivanjem novih vjernika sprječava misaono nastojanje oko preciznog istraživanja onoga što je zajedničko i što doista rastavljajuće u pojedinim vjerama. Zbog toga, Bibliander, u svom djelu »De monarchia totius orbis suprema legitime et sempiterna« (1533), želi »svim kršćanima, židovima i muslimanima... milost i mir«. To je djelo posvećeno misijskoj pastoralci. Francuski humanist Guillaume Postel sanja u to doba o dolasku novog vremena, gdje će ljudi živjeti u slozi i miru. On je 1543/54. objavio djela »De orbis terrarum concordia libri quattuor« i »Alcorani seu legis Mahometi et Evangelistarum concordia«. U tom zadnjem djelu nada se Postel da će iščeznuti nesporazumi između muhamedanaca i kršćana, i to ne pomoću sile, nego na temelju samoga »ratio«. Sami Montaigne, iznijevši neke kritičke misli protiv Muhamedova učenja, priznaje moralne kvalitete muslimanskih vjernika. Sve skupa, po riječima predavača:

»Za mišljenje 16. st. mogla bi biti karakterističnom izreka iz jednog broja 'Gazette': 'Religija Turske, čiji su politički zakoni izvanredni, jest brutalna'...«

Ja sam govorio o temi **»Mjesna i opća Crkva — prema učenju Marka Antuna de Dominisa, splitskog nadbiskupa (1602 — 1616) i primasa Hrvatske«**. Predavanje smo izradili skupa prof. Nikola Bulat i ja. Na temelju de Dominisova djela *»De republica ecclesiastica«* nastojao sam pokazati kako je taj naš biskup, već prije 400 godina, zacrtavao put kojim Crkva danas, iza II. vat. sabora, i službeno ide u budućnost. Po de Dominisovu shvaćanju: postoji samo jedna Kristova crkva, i njezina je vrhovna glava samo Isus Krist; Krist je povjerio apostolima vodstvo te Crkve, i to je vodstvo poslije prešlo na kolegij biskupa; biskupi su *»jure divino«* međusobno jednaki i neovisni; hijerarhijska strukturalizacija u Crkvi nastala je u sklopu povijesnih okolnosti i ona je *»juris humani«*; do primata rimskog pape došlo je *»via facti«*, a ne *»jure divino«*; mjesne Crkve su *»partes integrantes«* opće Crkve, i one su međusobno neovisne; opća je Crkva samo čuvar i održavatelj istinske predaje; u vjerskim raspravama mjerodavno je samo sv. Pismo, i to isključivo za istine koje su sasvim jasno objavljene; tamo gdje vjerske postavke ostaju nejasne, ne smije ih se definirati kao nužne za spasenje, jer postaju zapreka za sjedinjenje kršćana; umjereni protestantizam, anglikanizam, i papinska Crkva nisu dvije Crkve, nego jedna — u smislu općenitosti Crkve, pa zato svako *»po savjesti«* može prelaziti iz jedne u drugu. Po učenju de Dominisa — izgleda — da su istine opće Crkve samo ove: sv. Trojstvo, Kristovo utjelovljenje, božanska narav Kristova, muka i uskrsnuće Kristovo. U svojim nastojanjima oko sjedinjenja kršćanskih Crkava de Dominis nije uspio: u Engleskoj u koju je zbog straha od inkvizicije pobjegao, branio je rimsku Crkvu od nepravednih optužbi i bio je smatran *»papistom«*, a u Rimu, zbog svoje nauke o jednakopravnosti svih partikularnih Crkava s rimskom, bio je osuđen, te su mu kosti bile spaljene kao heretiku. — Ovo predavanje o jednom biskupu s Jadrana, koji je bio tako izraziti *»ekumenist«* već prije 400 godina, makar je sam htio ostati i ostao do smrti u rimokatoličkoj Crkvi, razbudilo je zanimanje sudionika simpozija za razvoj ekumenske misli kod nas. U kontekstu diskusije došlo je do riječi i o solinskim jubilejima. Prof. Karadole i ja bili smo intervjuirani od novinara dnevnika *»Heidelberger Zeitung«*, koji je o ekumenizmu kod nas, prije i danas, objavio članak.

Prof. Friedrich Heyer, iz Heidelberga, inače duša ovog simpozija, govorio je o temi **»Djelovanje biblijskog društva St. Chrischona u Jugoistočnoj Evropi«**. To društvo za propagiranje Biblije osnovano je u Baselu, po uzoru na englesko biblijsko društvo (BFBS). Ustanova St. Chrischona nosi ime po srednjevjekovnoj svetici koja je živjela kao pustinjač na vrhu jednog brda kraj Basela, i kojoj su tamo dovodili djecu da ih liječi od raznih bolesti. — Ljudi iz ustanove St. Chrischona učinili su mnogo za srpsko pravoslavlje: prenosili su od sela do sela, od tamnica do bolnica, srpsku bibliju, koju je Vuk Karadžić preveo 1818. i koja je bila tiskana u Beču 1847., te preuzeta od engleskog biblij. društva 1850. i predana ustanovi St. Chrischona na raspačavanje 1868. Ta je naime ustanova već tada imala u Beogradu svog predstavnika — brata Viktora. U raspačavanju Biblije u Srbiji i Makedoniji osobito su se istakli članovi ustanove St. Chrischona Lichtenberger i Locher. Turci su bili prema njima susretljivi. Tako god. 1871. Lichtenberger obavještuje iz Skoplja svoje pretpostavljene ovako: *»Paša je poslao svog čauša i naredio mi da odmah dođem k njemu, te ponesem od svake vrste knjiga po jedan primjerak. Meni je bilo malko gusto, jer sam mislio da mi paša nešto zlo sprema... Paša je stavio na stranu jedan srpski i jedan ruski primjerak Biblije i jedan srpski psaltir za sebe, te je rekao čaušu da ide sa mnom ubirati novac.«* — Prigodice su kupci zahtijevali od Lichtenbergera da se prekriži na pravoslavni način — zbog provjeravanja, da li su knjige doista kršćanskog podrijetla. Lichtenberger to nije smio po savjesti napraviti, jer je tada križanje na evropskom Zapadu od protentantskih kršćana bilo smatra-

no izdajom vlastite vjere. Na to su kupci govorili Lichtenbergeru: »Onda — napravi mi križ, i ja uzimam jednu (knjigu)«. Ljudi su plaćali dvostruko (deset pjastara umjesto pet), kad bi Lichtenberger označio križ i ne prekrstivši se. Misionari ustanove St. Chrischona imali su i u Sloveniji, Hrvatskoj i Srijemu veliko polje rada. Njihova radna metoda bila je takva da se nije vodilo računa o konfesionalnim granicama. U Zagrebu je bilo uspostavljeno omladinsko biblijsko udruženje od tri evangelička, dva katolička i šest grčkih mladića, »od čega su ipak naskoro opet ostala samo ona dva katolička«. Kad je udruženje prešlo u Nove Banovce 1894., mnogi su pijanci, kako bi se priključili tada modernom pokretu za umjerenost, tražili od misionara pomoć: »Iz udaljenih sela također ovamo dolaze rimokatolici i Grci, i pitaju, mogu li se ovdje dobiti sredstva koja pomažu da se ne mora više piti. Tu je bila prigoda upozorovati te ljude na ono Jedno što je potrebno.« Taj način zalaganja za Kristovu stvar završen je s iseljavanjem njemačkih kolonista, na kraju drugog svjetskog rata, iz Slovenije i Hrvatske. Zadnji član ustanove St. Chrischona, koji je radio u Slavoniji, bio je Friedrich Frank (do 1944).

Laszlo Makkai, član Mađarske akademije i profesor na teol. fakultetu u Debrecenu, govorio je o temi »**Revolucija 1848. i Crkva — u nacionalnim i evropskim relacijama**«. Revolucija iz 1848. bila je »nacionalna i liberalna«. Nacionalizam i liberalizam su braća - blizanci prosvjetiteljstva, a dolazili su često u tragičnu suprotnost. To se dogodilo i u historijskoj Mađarskoj (tri autonomne državne tvorbe: kraljevstvo Mađarske, kraljevstvo Dalmacije - Hrvatske - Slavonije, i Sedmogradsko vojvodstvo) 1848. i 1849. godine. Mađarski liberali pokazali su se netolerantnima u nacionalnom pogledu, spriječavajući nacionalnu autonomiju ostalih naroda kraljevstva, te gurajući na taj način ostale nacionalnosti u proturevoluciju, usmjeravanu i protiv mađarskog nacionalizma i protiv liberalnog reformatorskog pokreta. Pokušaji mađarizacije bili su izraz egoizma mađarske plemićke klase, koja je htjela sačuvati svoje privilegije u obliku nacionalne hegemonije. Kod Rumunja, Srba i Slovaka bila je inteligencija uglavnom u crkvenim redovima, pa je stoga u revoluciji 1848. velika uloga pripala biskupima i župnicima rumunjskim, srpskim i slovačkim, dok su vodstvo revolucije u Mađarskoj i Hrvatskoj te godine imali u svojim rukama skoro isključivo svjetovni intelektualci. Nacionalizam je na taj način, mada okrenut protiv konfesionalizma i religije, zapravo i sam postao religijom: vrhovni auktoritet nad ljudima ne vrši više »Crkva«, nego »nacija« — kao personifikacija jezično-narodne pripadnosti. Kao idol — nacija biva stavljena namjesto Boga: pjesnici govore o »svetosti« nacije, o »oltaru« nacije, ili mole Boga da pomogne njihovoj naciji u borbi protiv drugih nacija — kako se vidi iz mađarske nacionalne himne, koju je sastavio veliki pjesnik Kölcsev. Predavač govori: »Kao sin naroda, koji je došao do katastrofe zbog vlastitog nacionalizma, ali također kao kršćanin, moram otvoreno reći, da nacionalizam... koji izdiže naciju kao najviši auktoritet iznad Boga — biva srodnim s idolopoklonstvom, koje je u Božjim zapovijedima zabranjeno, te od prakršćanstva odbijano do mučeničke smrti, i koje je od reformatora 16. st. žestoko osuđivano... Mora se postaviti pitanje o tome, koliko je... raskršćanjeno kršćanstvo 19. stoljeća odgovorno za takva izobličenja čovječnosti, ne svojim djelovanjem, nego baš propustima svog djelovanja«?! To je, međutim, samo jedna strana problematike »Crkva i revolucija«, i to ona s naličja. Treba naime priznati da su »u revoluciji iz 1848. Crkve značajno doprinijele... liberalno-humanitarnim reformama i opravdanim nacionalnim težnjama za emancipacijom«. Tako npr. »premda je rimo-katolička Crkva, na temelju izglasanog načela jednakosti svih kršćanskih konfesija, izgubila svoj status državne Crkve, i premda se osjećala — iza službene protureformacije u 17. i 18. stoljeću — vezanom uz dinastiju, mnogi biskupi i još više jednostavni župnici zalagali su se za liberalne reforme, te su se i oružjem borili za te reforme«. Inače, »za samu

nacionalnu emancipaciju... najviše su doprinijele razne pravoslavne Crkve, to je slijedilo i iz njihovih teoloških načela... Pravoslavna teologija smatra etnicitet, izražen kroz jezik i kulturu, božanskim poretkom stvaranja, koji Crkva mora prihvatiti, posvećivati i braniti«. Patrijarh Rajačić je to izrekao u Manifestu Srpske narodne skupštine riječima: »Svi narodi moraju biti slobodni, kao što i svi ljudi moraju biti slobodni ljudi. Svi narodi moraju između sebe biti jednaki... kao što i svi ljudi moraju biti jednaki...« Međutim, da ipak »pravoslavna Crkva mora imati jasno odstojanje od potpunog poistovjećenja Crkve s nacijom« pokazuje rad nadbiskupa Andreia Sagune u pravoslavnoj Rumunjskoj. Saguna je sve učinio za političku emancipaciju svoga naroda, ali nikada nije stvar Crkve podredio nacionalnim interesima. Za njega je Crkva bila uzdignuta nad sve ljudske ciljeve, sveto mjesto posvećujućeg Božjeg djelovanja i pokazivač moralnog života ljudi«. Za vrijeme same revolucije 1848. on je surađivao sa sekulariziranom rumunjskom inteligencijom, ali je poslije došlo do otvorenog političkog sukoba i loma s njom u 1868. godini. Revolucija 1848/49. u Mađarskoj dovela je, po riječima predavača, do toga da je »srednjovjekovna državna Crkva, sa svojom moći prisile i netolerantnosti, uklonjena, te da je time oslobođen put za nacionalne Crkve«. Međutim, činjenica je da »su nacionalne Crkve bile izložene napasti nacionalizma, te da one nisu — uvijek i potpuno — mogle odbaciti tu napast«.

Susanne Ziegler, iz Berlina, govorila je o temi »**Macedonske i bugarske pučke crkvene pjesme**«, naglasivši kako se danas te pjesme »još samo rijetko pjevaju«. Te pjesme, po riječima Cvetane Romanske koja je jedna od najpoznatijih istraživačica bugarskih pučkih pjesama, danas više nisu »na aktivnom repertoaru naroda«, nego su samo »povijesni fenomen«. Predavač se stoga oslanja na ranije zbirke pučkih pjesama. Zbirka braće Miladinov iz 1961. godine ima 30 takvih pjesama. Zbirka Šapkarova (Sofija 1891) ima ih nešto više. Bugarski folklorist Vasil Stojn objavio je oko 1930. zbirku tračkih pučkih pjesama, a među njima se nalazi i 40 vjerskih pjesama. Pučke religiozne pjesme nose u sebi smjesu poganskih, biblijskih i apokrifnih vjerskih predodžbi. Kršćanski sveci imaju svojstva poganskih bogova: sv. Nikola gospodar morima, sv. Ilija olujama. Po mišljenju istraživača J. Matla tome je razlog činjenica da narod voli živahne i fantastične apokrifne opise negoli suhe dogmatske biblijske postavke. Osim toga, zbog turskog vladanja ostali su priprosti ljudi veoma dugo u duhovnom neznanju. Nadasve, u pjesmama se naziru tragovi srednjovjekovnih vjerskih pokreta, naročito bogumila — koji su se u širenju svog učenja služili uglavnom pučkim pjesmama i pripovijetkama. Kod Marije, Boga i Krista više je naglašena ona ljudska strana negoli nadnaravna, a to je i odgovaralo povijesnoj situaciji u tim slavenskim krajevima. Pjesme su bivale »nacionalizirane« i naturalizirane, pa su kao takve prelazile i u liturgijske obrede, postavši »obredni pesni« na crkvene blagdane. Ti blagdani su često još samo po imenu »kršćanski«, kao npr. »Gjurgjovden« — koji se slavi kao početak proljeća. Neke se pjesme pjevaju bez ikakve veze sa samim vjerskim blagdanom. Tako npr. pjesma o putu sv. Petra u raj pjeva se na »Veligden« (Uskrs), a u nekim mjestima na Božić. Najčešće opjevani motiv iz SZ jest žrtvovanje Abrahamova sina Izaka. U pučkim pripovijestima govori se o postanku svijeta, životu Adama i Eve, i njihovu izgonu iz raja. Puno su brojnije pjesme na teme iz NZ, ali s apokrifnim dodacima. Kao apokrifni izvor za pučke crkvene pjesme kod Slavena nalazimo ponajviše »Protoevanđelje Jakovljevo«, gdje se Sin Božji označava kao »mladi Bog«. Božićna idila o Djetetu u špiljici, koja je jako proširena u Zapadnoj Evropi i »koja se svodi... na apokrifne izvore«, ne može se naći u bugarsko-macedonskim pučkim pjesmama. Te pjesme, međutim, govore kako je »Krist zamotan u zlatne pelene«, kako žene donose Mariji darove, kako Marija traži krsnog kuma, kako Marija pita sv. Nikolu, Vasilija, Iliju ili Đorđa da li bi oni htjeli biti kumovi malom Kristu, i kako oni neće da prihvate kumstvo nego upućuje Mariju na sv. Ivana, jer — on je već po-

krstio i nebo i zemlju. Ivan diže svoje rukave i krsti Dijete na ime Ristos. U nekim pjesama to se krštenje vrši vodom iz Dunava. Krist je kod krštenja još dijete. Jedna pjesma izvješćuje o ispovijedi Marije: ona je samo jedanput sagriješila, time što je »kod Kristova rođenja proklela jednu topolu«. Kao grijesi spominju se u pjesmama: pozajmljivanje brašna pomiješanog s pepelom, prodaja vina pomiješanog s vodom, negostoljubivost prema siromasima i udovicama, zanemarivanje dužnosti preuzetih kumstvom. U jednoj pjesmi, koju je profesorica predavač čula 1974. na Ohridskom jezeru, sv. Petar ne pušta u raj niti svoju vlastitu majku, i govori joj: »Majko, majko, stara majko! Za tebe se rajski porti, rajski porti zatvoreni, a pekolski otvoreni! Na zaem brašno si zemala, koga si go povraštala, so pepel si go mešala...« Vrlo čest apokrifni motiv pučkih crkvenih pjesama jest prijelaz duša preko mosta, s kojeg grešnici padaju u pakao, a pravednici prelaze u raj. Jedna pjesma govori o tome kako je sv. Ivan probudio Mariju od sna, i Marija mu govori: »Oj grev ti bilo, sveti Jovane, što me poštrka i se razbudiv! Malu si pre-spav, golem son vidov. Tristana duši po vlakno vrvet, od tristana duši tri ostanaje. Prvata duša šo grev imaše, po tugi vrake preslušavaše. Drugata duša šo grev imaše, v komšii ogon ne podavaše. Tretata duša šo grev imaše, tugi malečki ne podovaše.« Nekoliko istraživača bilo je zainteresirano vrstom grijeha i kaznom za njih u bugarskoj i macedonskoj pučkoj popijevci. Istraživač J. Matl ističe kao osobitost južnoslavenskog pučkog pjevanja to da su najvećim grešnicima smatrani oni koji se ogriješe o zakone što štite obitelj i život zajednice; tek zatim dolaze na red ostali grijesi: pomanjkanje ljubavi prema siromasima, prevara zbog koristoljublja, ubojstvo i zločini, neodržavanje posta i nesvetkovanje blagdana. U pjesmama s nacionalnim koloritom povezane su kršćanske ideje i poganski običaji. Tako npr. sv. Juraj jaše preko polja i moli sv. Iliju za proljetnu rosu, da bi polja prozelenila i životinje imale dosta vode za piće. Zahvala Bogu biva izražena obaćanjem sagraditi cvrkvu ili samostan. Čest motiv crkvenih pučkih pjesama jesu ispovijedi narodnih junaka, a grijeh im je obično ubojstvo nekog nevina ili palež. Tako npr. u pjesmi o Ispovijedi Kraljevića Marka pomaže jedna Arapkinja da Marko pobjegne iz zatvora. Marko ubija Arapkinju, i potrebno je devet popova da Marko bude odriješen od svog grijeha. Borba protiv Turaka ostavila je u pjesmama svoje tragove. Tako npr. opominje Marija u liku kukavice monahe na Sv. Gori Atosu o turskoj vojsci koja ima doći, ali — Atos će biti spašen. Profesorica predavač ističe da su u većini pjesama sačuvane glavne ideje kršćanstva, pa makar su potisnute nacionalnim elementima. Međutim, ipak neke pjesme imaju izrazito antikršćansku tendenciju. Tako npr. u zbirci »Folklor ot Elensko«, koju je Arnaudov izdao u Sofiji 1913., ima pjesma sa sadržajem: Bog hoće da uzme zemlju i novac jednoj ženi koja nema djece, i to da bi sebi sagradio manastir. Žena međutim ne da ni zemlju ni novac, jer Bog nije ispunio njezinu želju za djetetom. Bog se rasrdio na ženu, i — ona je umjesto djeteta donijela na svijet jednu stijenu. U nekim pjesmama biva naplaćen rad u nedjelju. Ne zna se, da li su te pjesme nastale pod utjecajem bogumila, ili su možda odraz poganske opozicije Crkvi. »U velikom broju mogu se naći u folkloru Južnih Slavena« šaljive i podrugljive pjesme o vjerskim sadržajima, ističe na kraju predavač.

Moj opći utisak

Ovaj simpozij bio je susret ljudi sa različitim pogledima na kršćanstvo, ali koji iskreno žele tražiti i naći izvorno kršćansko nadahnuće o svijetu i životu. Tu nije bilo potrebe nikada povisiti naglasak u iznošenju svojih stavova i mišljenja. Razgovor je tekao mirno, dostojanstveno, akademski, bez zagriženosti i zajedljivosti, u uvjerenju da istina ima svoje razloge i da joj nije potrebna galama za to da ju se uoči. I ovaj simpozij predstavlja jedan doprinos stvaranju dijaloškog mentaliteta, koji nije niti smije biti monolog

u dvoje, nego doista »dijalog« — gdje se na istu stvar gleda iz različitih kutova i istovremeno osvjetljuje tu stvar s više reflektora, kako bi totalitet neke istine došao u prvi plan te spriječio, što je više moguće, onaj logički »pars pro toto«, tj. uzimanje »dijela za cjelinu«, čime se najviše griješi u međuljudskim odnosima. Bilo bi vrlo korisno za kršćanstvo kada bi što veći broj kršćana, bogoslova i nas svećenika uzeo kao svoj životni motto i lozinku — pravilo: dati se — u dijalogu — korigirati razlozima, i pokušati — u dijalogu — druge ljude korigirati razlozima, preodgojivši sebe da u prvom redu »služimo Istini«, a ne da istina u prvom redu »služi nama«.

O JEZIKU »NOVOG ZAVJETA« KRŠĆANSKE SADAŠNJOSTI (I)

Dr. Karlo Kosor

NOVI ZAVJET s grčkog izvornika preveli **Bonaventura Duda i Jerko Fućak**, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1973, 3. izdanje Zagreb 1976.

I

Autori prijevoda dr. Duda i dr. Fućak¹ zamolili su me 22. svibnja 1973. u ime svoje i u ime Kršćanske sadašnjosti da s jezične strane ocijenim njihov prijevod. Njihovoj molbi nisam mogao odmah udovoljiti, na što su me oni ponovno zamolili 30. svibnja iste godine da to učinim kad stignem. Molbi se nisam mogao oglasiti. Međutim, nastale su nove zapreke. Prijevod sam ipak uspio pročitati i prikupiti bilješke. Pretprošle godine (1976) mislio sam ih srediti i napisati ocjenu. Uto sam čuo da je dr. fra Gracijan Raspudić poslao uredništvu »Službe Božje« u Makarskoj opširnu ocjenu o **DF** prijevodu s molbom da bude objavljena u tom pastoralno-liturgijskom časopisu. To me činilo da sam odustao od sređivanja svojih bilježaka. Odlučio sam počekati dok ocjena bude objavljena. Pomislio sam: Možda će u njoj biti izneseno sve što se ima reći o prijevodu, tako da meni neće biti potrebno truditi se oko sređivanja mojih bilježaka.

Ocjena dr. Raspudića već je u cijelosti objavljena u tri broja »Službe Božje« prošle godine.² Kao pismoznamac i dobar poznavalac Svetog pisma dr. Raspudić se osvrnuo ne samo na hrvatski jezik prijevoda nego i na sam prijevod s obzirom na njegov odnos prema grčkom originalu. Iznoseći jezične i stilske nepravilnosti u jeziku prijevoda, istakao je pozitivne i negativne strane prijevoda. Po njegovu mišljenju **DF** Novi zavjet je »originalan i nov prijevod«, u kojemu, uz »priličan broj ukupnih nedostataka«, ima »izvanredno uspješnih strana«. Jedna od najboljih strana prijevoda jest njegova »rijetka vjernost izvorniku«. Prema tome, **DF** prijevod »znači velik korak naprijed« u prevođenju NZ na hrvatski jezik. Svoje primjedbe ocjenjivač je iznio, kako sam ističe, »dobronamjerno i hladno, ali bez pridržavanja, kad se tražila jasna riječ«.

Dok se dr. Raspudić kritički osvrće na cijeli Novi zavjet **DF**, dotle su se prije njega neki kritičari osvrnuli samo na neke njegove perikope. Tako je o. Radogost Grafenauer iznio neke kritičke primjedbe na **Nedjeljna čitanja C**,³ među kojima se nalazi velik broj perikopa Novog zavjeta, prevedenih od **DF**, koje su u 99 posto slučajeva identične odnosnim tekstovima u izdanju

¹ Unaprijed: **DF**.

² Gracijan Raspudić, Osvrt na prijevod Novog zavjeta, Služba Božja, Makarska 17/1977, br. 1—3.

³ Neke kritičke primjedbe uz lekcionar za godinu C, Služba Božja, Makarska 11/1971, br. 3.